

підґрунтям для **перспективи подальших наукових розвідок** у сфері масової комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баришполець, О. Чинники впливу засобів масової інформації на аудиторію [Текст] / О. Баришполець // Соціальна психологія : укр. наук. журн. – К. , 2006. – №6. – С. 153-163.
2. Бендас, Т. В. Гендерная психология [Текст] : учеб. пособ. / Т. В. Бендас. – СПб. : Питер , 2007. – 431 с.
3. Брунер, Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации [Текст] / Дж. Брунер – М. : Прогресс , 1977. – 413 с.
4. Вашека, Т. В. Психологія спілкування [Текст] : навч.-метод. комплекс / Т. В. Вашека, І. С. Гічан. – К. : Книжкове вид-во НАУ , 2006. – 184 с.
5. Вейнингер, О. Пол и характер [Текст] / О. Вейнингер. – М. : Латард , 1997. – 203 с.
6. Горностай, П. П. Гендерний розвиток та гендерна ідентичність особистості, особливості чоловічої та жіночої соціалізації [Текст] / П. П. Горностай // Гендерні студії: освітні перспективи (навч.-метод. матеріали). – К. : ПЦ «Фоліант» , 2003. – С. 5-21.
7. Ижванова, Е. М. Развитие полоролевой идентичности в юношеском и зрелых возрастах [Текст] : автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.13 / Е. М. Ижванова. – М. , – 2004. – 19 с.
8. Кон, И. С. Психология ранней юности [Текст] / И. С. Кон. – М. : Просвещение , 1989. – 225 с.
9. Королько, В. Г. Основы публик рилейшнз [Текст] / В.Г. Королько. – М. : «Рефл-бук» ; К. : «Ваклер» , 2001. – 528 с.
10. Москаленко, В. В. Соціальна психологія [Текст] : підр. / В. В. Москаленко. – 2-ге вид., випр. та доп. – К. : ЦУЛ , 2008. – 688 с.
11. Фетискин, Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности малых групп [Текст] / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Изд-во Института психотерапии , 2005. – 490 с.
12. Шевченко, Н. В. Маскулінність і фемінність як психологічні компоненти статоворольової ідентичності особистості [Текст] / Н. В. Шевченко // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. д-р психол. наук, проф. С. Д. Максименка. – К. : ГНОЗИС , 2009. – Том XI. Частина 1. – С. 595-603.

УДК 376.3:616.89

АКТИВІЗАЦІЯ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Олена Мартинчук
(Київ, Україна)

У статті висвітлено проблему формування мовленнєвої діяльності дітей раннього віку, які мають затримку мовленнєвого розвитку, в освітньому просторі дошкільного навчального закладу загального типу; визначено оптимальні психолого-педагогічні умови активізації мовленнєвої діяльності дітей третього року життя із затримкою мовленнєвого розвитку.

Ключові слова: мовленнєва діяльність, розвиток мовлення, діти раннього віку із затримкою мовленнєвого розвитку.

В статті представлена проблема формування речової діяльності дітей раннього віку з затримкою речевого розвитку в освітньому просторі дошкільного навчального закладу; визначені оптимальні психолого-педагогічні умови активізації речової діяльності дітей третього року життя з затримкою речевого розвитку.

Ключевые слова: речевая деятельность, развитие речи, дети раннего возраста с задержкой речевого развития.

In the article the existing problem of molding of the vocal activity of the children of early age with the delay of vocal development in the educational space of general type pre-school training establishment is represented; are determined the optimum psychological and pedagogical conditions for the stimulation of the vocal activity of the children of the third year of life with the delay of vocal development.

The keywords: speech activity, development of speech, speech, the children of early age with the delay of vocal development.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освітньої системи в Україні активного впровадження набуває організація навчання і виховання дітей раннього віку в освітньому просторі дошкільного навчального закладу, що зумовлює суттєве оновлення змісту, організаційних форм і технологій навчання, виховання і розвитку цієї категорії дітей. Наразі на перший план висувуються завдання створення умов для становлення особистості кожної дитини відповідно до особливостей її психічного і фізичного розвитку, можливостей і здібностей.

Актуальність дослідження. Однією з найголовніших складових становлення дитячої особистості є її мовленнєвий розвиток (А.М. Богуш, М.С. Вашуленко, Н.В. Гавриш, Л.О. Калмикова, Ф.О. Сохін, С.М. Цейтлін та ін.). Підвищення ефективності процесу розвитку мовлення дітей раннього і дошкільного віку завжди було предметом спеціальних досліджень науковців і методистів. Це зумовлено тим, що рівень мовленнєвого розвитку дитини значною мірою визначає й загальний рівень її розвитку. Нині ж, коли значно зросли вимоги до освіченості людини, надзвичайно актуальною вбачається якість дошкільної освіти дітей, яка безпосередньо залежить від достатнього рівня розвитку мовлення.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні [1] визначає кінцевою метою мовленнєвого розвитку випускника дошкільного закладу сформованість у нього комунікативної компетенції, яка є однією з провідних базисних характеристик особистості, що формується на етапі раннього і дошкільного дитинства. Це зумовлює розробку нових підходів до навчання та виховання дітей, що ґрунтуються на ідеях природовідповідності та індивідуально-особистісного розвитку. Змінюється уявлення про раннє дитинство, що розглядається як найвідповідальніший період людського життя.

Сучасний етап розвитку психолінгвістики, дошкільної лінгводидактики і лінгвометодики, корекційної педагогіки та спеціальної психології характеризується об'єднанням наукових пошуків у напрямі поглибленого вивчення загального, психічного і, зокрема, мовленнєвого розвитку дітей

раннього віку для створення ефективних умов для їх усебічного розвитку з урахуванням індивідуальних, вікових та психофізіологічних особливостей, а також потенційних можливостей кожної дитини.

Відомо, що мовленнєвий розвиток є одним з основних чинників становлення дитячої особистості. Ступінь розвитку цієї сфери психіки визначає рівень сформованості соціальних і пізнавальних досягнень дитини: її потреб та інтересів, знань, умінь і навичок, а також інших психічних якостей, які становлять базис особистісної культури. Це новоутворення змінює хід розвитку всіх психічних процесів: сприймання навколишнього (воно стає осмисленим і усвідомленим), мислення, що стає мовленнєвим, почуттів і бажань, що тепер можуть бути виражені в словах. Мовлення дозволяє дитині керувати своєю поведінкою, думати і фантазувати, будувати уявлені ситуації й усвідомлювати своє поведіння. Отже, оволодіння мовленням дає могутній поштовх для інтенсивного розвитку не тільки спілкування, але і всіх сторін психіки дитини.

Відтак, своєчасне і правильне оволодіння мовленням має надзвичайне значення для загального розвитку дитини. У зв'язку з цим проблема формування і розвитку мовлення дітей раннього віку набуває особливого значення для їх подальшого повноцінного розвитку та навчання (А.М. Богуш, Л.С. Виготський, О.І. Вінарська, В.І. Лубовський, О.М. Мастюкова, Г.Л. Розенгарт-Пупко, Є.Ф. Собонович, Т.М. Ушакова, Т.Б. Філічева та ін.).

Варто зазначити, що діти другого, третього року життя, які мають відхилення мовленнєвого розвитку, зазвичай, відвідують масові дошкільні навчальні заклади (групи для дітей раннього віку). Враховуючи, що кількість дітей з мовленнєвими порушеннями постійно зростає (згідно даних психолого-медико-педагогічних консультацій) і, як правило, такі малята потрапляють у дошкільні навчальні заклади загального типу, відповідно, вони потребують спеціальної корекційно-спрямованої роботи для збереження їх розвитку, виправлення і компенсації певних вад, відхилень у процесі соціалізації. Тому є потреба в дослідженні щодо визначення ефективних шляхів активізації мовленнєвої діяльності дітей раннього віку, зокрема третього року життя, адже цей вік життя є сензитивним періодом розвитку мовлення людини.

Актуальність своєчасного мовленнєвого розвитку в дошкільному дитинстві визначається завданнями із створення оптимальних психолого-педагогічних умов для якнайповнішого розкриття потенційних можливостей кожної дитини, які мають прояв у специфічно дитячих видах діяльності і пов'язані з комунікацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку психолінгвістики, дошкільної педагогіки, колекційної педагогіки і спеціальної психології зростає роль досліджень, спрямованих на пошук шляхів оптимізації процесу розвитку мовлення дітей, особливо в перші роки життя. Необхідність проведення таких досліджень зумовлена особливою сензитивністю раннього віку для формування різних форм мовленнєвого спілкування, адже своєчасне й повноцінне оволодіння мовленням є передумовою розумової активності в подальшому дорослому житті (А.М. Богуш, Л.О. Калмикова, М.М. Кольцова, К.В. Луцько, Н.В. Манько, Є.Ф. Собонович, Ф.О. Сохін та ін.). Вивчення особливостей мовленнєвого розвитку дітей раннього віку необхідне для забезпечення наступності в мовленнєвій роботі на всіх ступенях дошкільного дитинства.

Аналіз літературних джерел засвідчує про наявність широкого кола

психолого-педагогічних, клінічних досліджень, присвячених сучасним методам діагностики і подолання порушень психомоторного розвитку і, зокрема мовленнєвого, дітей перших років життя (Л.О. Бадалян, А.М. Богуш, Л.Т. Журба, Н.В. Манько, Ф.О. Сохін, Г.Є. Сухарева, В.В. Тарасун та ін.). Особливості розвитку мовлення в процесі онтогенезу та дизонтогенезу висвітлено в дослідженнях: А.М. Богуш, О.М. Вінарської, Л.М. Галігузової, О.М. Гвоздева, Г.Л. Розенгарт-Пупко, Т.М. Ушакової, Є.Ф. Собонович.

Результати досліджень Н.С. Жукової, Р.Є. Левіної, О.М. Мاستюкової, Є.Ф. Собонович, В.В. Тарасун, Т.Б. Філічевої, М.К. Шеремет та ін., присвячені проблемам затримки мовленнєвого розвитку та загальному недорозвиненню мовлення в дітей дошкільного віку, свідчать про те, що діти раннього віку з порушеннями мовлення зі значними труднощами оволодівають мовленнєвою діяльністю в процесі засвоєння рідної мови, відхилення мовленнєвого розвитку зазначеної категорії дітей характеризуються недорозвитком як експресивного, так і імпресивного мовлення.

Аналіз досліджень російських та українських науковців та практиків (Л.І. Аксьонова, Ю.Ф. Гаркуша, Т.О. Датешидзе, Н.В. Манько, М.К.Шеремет, Н.Д. Шмагко та ін.) щодо виявлення і подолання порушень мовлення в дітей раннього віку в умовах спеціально організованого навчання і виховання, дає підстави визнати ефективність запровадження методик ранньої діагностики і корекції відхилень мовленнєвого розвитку дітей перших років життя.

Метою статті є визначення оптимальних психолого-педагогічних умов забезпечення активізації мовленнєвої діяльності дітей третього року життя із затримкою мовленнєвого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Існуюча нині система навчання мови і розвитку мовлення дітей ґрунтується на усталеному у психолінгвістиці розмежуванні понять *мова*, *мовленнєва діяльність* і *мовлення* [4, 6] та положенні про те, що мовлення завжди реалізується через певну мову з усіма особливостями її словникового складу і граматичної будови [6].

Для організації навчання рідної мови, для розуміння сутності й механізмів мовленнєвого розвитку дитини і самих підходів до аналізу мовленнєвих порушень та їхнього подолання необхідне розуміння сутності та відмінності таких неоднозначних понять, як *мова*, *мовлення*, *мовленнєва діяльність*.

Мовленнєва діяльність вивчається різними суміжними науками – лінгвістикою і психолінгвістикою, психологією і нейропсихологією. Як показує аналіз робіт із вказаних галузей, у поняття «мовленнєва діяльність» нерідко вкладається різний зміст, в результаті чого воно є неоднозначним і розмитим, але усі спеціалісти згодні з тим, що *мовленнєва діяльність* має психофізіологічну природу: це робота людського організму, перш за все мозку, яка спрямовується на сприймання і розуміння мовлення або його породження [6].

І.О. Зимня визначає *мовленнєву діяльність* як активний, цілеспрямований, мотивований (як і усяка довільна дія), предметний (змістовний) процес видачі і прийому сформованої через мову думки, інформації, спрямований на задоволення комунікативно-пізнавальної потреби людини у процесі спілкування [3, с. 86].

У процесі мовленнєвої діяльності використовується *мова* – система символічних умовних знаків, створена з метою спілкування. Її роль у структурі мовленнєвої діяльності визначається усіма вченими однозначно: мова є

внутрішнім засобом, знаряддям мовленнєвої діяльності.

Набагато складніша справа з інтерпретацією поняття “мовлення” і визначенням його місця у структурі мовленнєвої діяльності. Термін “мовлення” використовується у лінгвістиці, психології, фізіології і трактується неоднозначно.

І.О. Зимня [3] здійснила з психологічної точки зору теоретичний аналіз результатів чисельних досліджень даної проблеми і вважає, що двочлен *мова* – *мовлення* необхідно розглядати як засіб і спосіб реалізації мовленнєвої діяльності індивіду. Відповідно, мова розглядається як засіб, а мовлення як спосіб формування і формулювання думки через мову в процесі мовленнєвої діяльності індивіду. Отже, мовлення – це своєрідний, специфічний людський спосіб формування і формулювання думки через мову. З точки зору теорії мовленнєвої діяльності (психолінгвістики) *мовлення* є кінцевим продуктом мовленнєвої діяльності.

Отже, аналіз понять мова, мовленнєва діяльність, мовлення показує, що мова і мовлення є двома складовими частинами, двома ланками мовленнєвої діяльності. Вони входять у структуру мовленнєвої діяльності як внутрішні засоби (мова) і засоби її реалізації (мовлення) [6].

Проведений Є.Ф. Соболевич [6] психолінгвістичний аналіз структури мовленнєвої діяльності дає змогу з нових методологічних позицій підійти до розробки змісту, методів корекції, активізації мовленнєвої діяльності дітей раннього віку з відхиленнями мовленнєвого розвитку.

Сучасним науково-методичним обґрунтуванням особливостей організації педагогічного процесу і комплексної корекції затримки мовленнєвого розвитку в ранньому та дошкільному віці в умовах дошкільних закладів і спеціальних груп займаються А.М. Богуш, Н.Ю. Борякова, А.М. Гончаренко, Н.В. Манько, І.В. Ульянова, М.К. Шеремет та ін. На їх думку, в основу формування особистості покладені механізми саморозвитку. В умовах дизонтогенезу ці механізми неспроможні реалізуватися в повному обсязі. Дитина з нормальним розвитком дуже багато засвоює інформації в процесі повсякденного спілкування з дорослими, у самостійній діяльності. Дитині із затримкою мовленнєвого і психічного розвитку, на думку Н.Ю. Борякової, необхідне постійне співробітництво, яке крок за кроком веде її «сходінками розвитку», розкриваючи потенційні можливості малюка [2].

Основна стратегія здійснення корекційно-педагогічного впливу полягає в тому, що на основі розвитку когнітивної активності й компетентності, певний рівень якої наявний у дітей із затримкою мовленнєвого розвитку, поступово формувати потребу дитини у вербальному спілкуванні, стимулювати становлення самостійної мовленнєвої діяльності дітей у контексті онтогенетично адекватних форм спілкування.

Як відомо, проблема розвитку і корекції мовлення дітей раннього віку є комплексною, вона спирається на дані не тільки загальної та спеціальної лінгводидактики, психології, медицини, а й лінгвістики та психолінгвістики. Наукові розробки представників різних галузей науки переконливо свідчать, наскільки важливе значення для подолання відхилень мовленнєвого розвитку малюків перших трьох років життя мають спеціально організовані умови для здійснення комунікації.

Крім того, комплексний підхід до вирішення проблеми корекції мовленнєвого розвитку в дітей раннього віку в дошкільному закладі передбачає

значне збільшення можливостей кожної дитини оволодіти навичками мовленнєвого спілкування в максимально сензитивний для цього період [5].

Теоретичний підхід до проблеми дослідження ґрунтується на уявленнях про закономірності мовленнєвого розвитку дітей раннього віку, які були сформульовані в працях В.І. Бельтюкова, Л.С. Виготського, О.М.Гвоздева, Д.Б. Ельконіна, О.О. Леонтьєва, О.Р. Лурія, Ф.О. Сохіна, Т.М.Ушакової та ін. У загальному вигляді їх погляди на природу формування мовлення є наступними: мовлення дитини розвивається в результаті генералізації мовних явищ, сприймання мовлення дорослих та власної мовленнєвої активності; орієнтування дитини в мовних явищах створює умови для самостійного розвитку мовлення; провідним завданням під час розвитку мовлення є формування мовних узагальнень й елементарного усвідомлення явищ мови та мовлення.

У процесі теоретичного аналізу спеціальної науково-методичної літератури із зазначеної проблеми та результатів спостереження за навчально-виховним процесом в групах раннього віку нами визначено основні психолого-педагогічні умови активізації мовленнєвої діяльності дітей раннього віку з уповільненим темпом розвитку мовлення:

- відповідність навчально-виховного процесу програмним вимогам, використання у корекційно-розвивальній роботі адекватних форм, методів та прийомів, врахування вікових, індивідуальних мовленнєвих і психофізичних особливостей дітей;

- використання спеціально розробленої методики активізації формування мовленнєвої діяльності дітей раннього віку, яка передбачає стимуляцію й корекцію їхнього мовлення;

- розробка індивідуальних програм роботи з урахуванням компенсаторних можливостей та індивідуальної динаміки поступального розвитку дошкільника;

- створення спеціально організованих умов для здійснення комунікації дітей;

- урахування закономірностей мовленнєвого розвитку і поетапного формування мовлення у нормальному онтогенезі у процесі роботи з дітьми із затримкою мовленнєвого розвитку;

- урахування загальнодидактичних і спеціальних принципів корекційно-розвивальної роботи з формування мовленнєвої діяльності в освітньому процесі дошкільного навчального закладу;

- створення мовленнєвого розвивального оточення;

- використання предметно-ігрової діяльності як ефективного засобу формування і розвитку мовлення дітей раннього віку;

- забезпечення успішної адаптації дитини у дошкільному навчальному закладі шляхом емоційного контакту вихователя з дитиною, тактовного, доброзичливого ставлення педагогів до дитини, позитивної емоційної оцінки будь-якого її досягнення;

- організація співпраці вихователя з батьками, спрямованої на підвищення ефективності роботи з мовленнєвого розвитку дитини, шляхом повідомлення про актуальні та потенційні можливості кожної дитини, залучення батьків до спільної роботи у межах триад «вихователь – дитина – батьки», «батьки – група – дошкільний навчальний заклад».

Висновки. Науково-теоретичний аналіз психолого-педагогічної,

лінгводидактичної та спеціальної літератури, сучасних підходів до виховання і навчання дітей раннього віку засвідчує посилений інтерес науковців і практиків до проблеми формування і розвитку мовленнєвої діяльності дітей раннього віку.

Однак, варто зазначити, що аналіз наукових джерел і педагогічної практики дав можливість дійти висновку, що в системі дошкільної освіти з дітьми раннього віку майже не проводиться цілеспрямована послідовна робота з діагностики і подальшої корекції відхилень мовленнєвого розвитку, не розроблено методичний аспект корекційно-розвивального навчання зазначеної категорії дітей в освітньому процесі дошкільного навчального закладу загального типу.

Перспективи подальших розвідок. Одержані дані свідчать про необхідність розробки й застосування спеціальної методики з активізації формування мовленнєвої функції та організацію відповідного корекційно-розвивального навчання з урахуванням індивідуальних, вікових особливостей, стану мовленнєвої діяльності та потенційних можливостей дітей раннього віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: [затв. рішенням Колегії М-ва освіти України та Президії Акад. пед. наук України] / розроб.: О.Л. Кононко, Л.Ю. Корміліцина; брали участь: А.М. Богуш, Є.С. Вільчовський [та ін.] // Дошкільне виховання – 1999. – № 1. – С. 3–19.
2. Борякова Н.Ю. Ступеньки розвитку. Рання діагностика и коррекция задержки психического развития у детей: [учебно-методическое пособие] / Наталья Юрьевна Борякова. — М.: Гном-Пресс, 2002. — 64 с.
3. Зимняя И.А. Лингвopsиxология речево́й де́ятельности: [монография] / Ирина Александровна Зимняя. – Москва-Воронеж, 2001. – 428 с.
4. Калмикова Л.О. Психологія мовлення і психолінгвістика:[навч. посіб.] / Л.О. Калмикова, Г.В. Калмиков, І.М. Лапшина, Н.В. Харченко. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – 234 с.
5. Манько Н.В. Діагностика та корекція мовленнєвого розвитку дітей раннього віку: [навчально-методичний посібник] / Наталія Володимирівна Манько. – К.: КНТ, 2008. – 256 с.
6. Собоtович Е.Ф. Методика виявлення речевих порушень у дітей и діагностика их готовности к школьному обучению: [учебно-методическое пособие] // Евгения Фёдоровна Собоtович. – К., 1998. – 127 с.

УДК: 159.923.5:005.32 (045)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ ПІДРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Неоніла Побірченко
(Київ, Україна)

У статті розглянуто проблему розвитку психологічного потенціалу мотивації досягнень підростаючої особистості. Проаналізовано спрямованість і зміст особистісно-індивідуального потенціалу, його значущість у досягненні